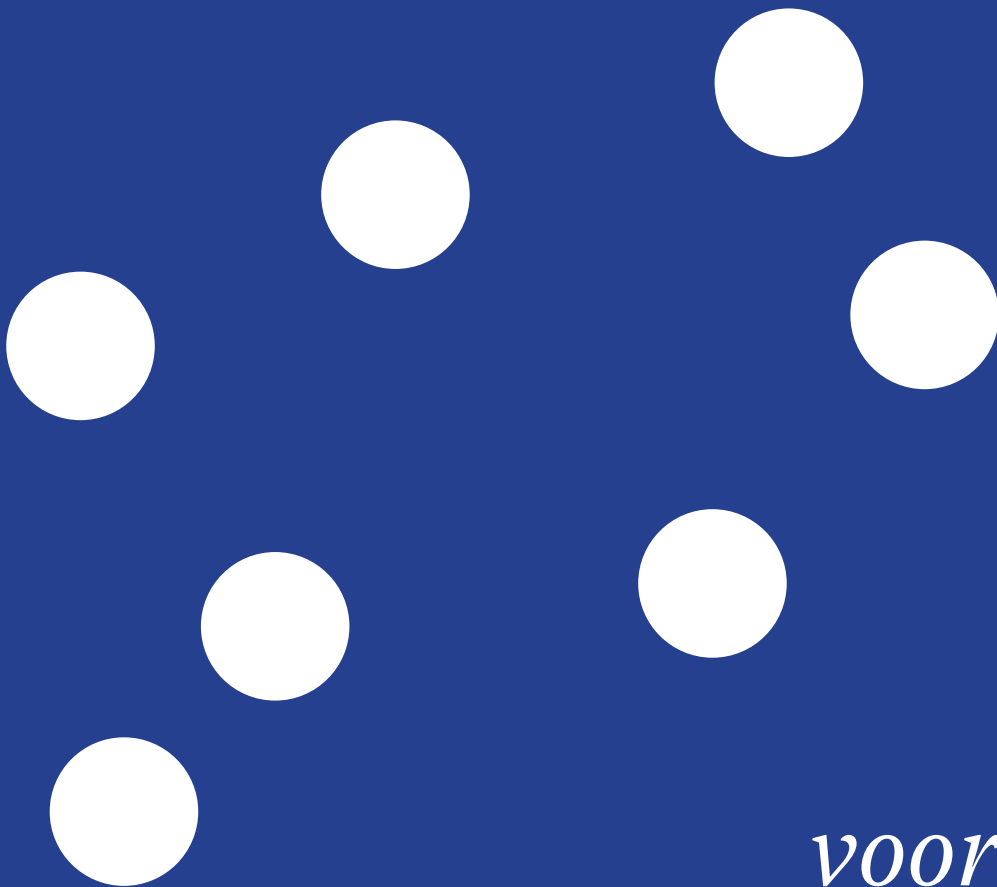

*Handreiking
Auteursrecht*

*voor
opdrachtgevers*

Aanbevelingen van de Rijksbouwmeester

Handreiking
auteursrecht
voor opdrachtgevers
bij het aanpassen
van gebouwen
en gerealiseerde
ruimtelijke ontwerpen

Francesco Veenstra
Rijksbouwmeester

Inleiding

1 Het auteursrecht uitgelegd

2 Vier aanbevelingen voor een goede omgang met auteursrecht

3 Nadere informatie

4 Relevante wetten en regelingen

9

19

41

73

79

*Handreiking
auteursrecht*

Deze handreiking geeft professionele opdrachtgevers inzicht in het auteursrecht bij het aanpassen van gebouwen en gerealiseerde ruimtelijke ontwerpen. En laat zien hoe zij in het kader van goed opdrachtgeverschap zorgvuldig om kunnen gaan met de rechten en belangen van architecten.

Inleiding

Steeds vaker krijgen oude gebouwen een tweede leven. In plaats van te kiezen voor sloop en vervolgens nieuwbouw, worden deze gebouwen aangepast aan nieuwe functies en wensen. Opdrachtgevers kunnen in zo'n situatie te maken krijgen met het auteursrecht van de oorspronkelijke architect, of van de architect die op een later moment een aanpassing aan het gebouw of gerealiseerde ruimtelijk ontwerp heeft gedaan.

Het auteursrecht leidt geregeld tot discussies en soms zelfs tot gerechtelijke procedures. Vaak komt dit doordat opdrachtgevers en architecten te laat met elkaar in gesprek gaan over de gewenste aanpassingen of doordat ze onvoldoende begrip hebben voor elkaars belangen. Deze handreiking geeft professionele opdrachtgevers inzicht in het auteursrecht bij het aanpassen van gebouwen en gerealiseerde ruimtelijke ontwerpen. En laat zien hoe zij in het kader van goed opdrachtgeverschap zorgvuldig om kunnen gaan met de rechten en belangen van architecten.

Bescherming

De Auteurswet geeft de maker van een ontwerp bescherming. Deze wet is van toepassing op literatuur, wetenschap en kunst; en geldt ook voor het werk van architecten, stedenbouwkundigen, tuin- en landschapsarchitecten en interieurarchitecten.¹

1 Voor de disciplines stedenbouw, tuin- en landschapsarchitectuur en interieurarchitectuur is relatief weinig jurisprudentie bekend in vergelijking met de architectuur.

Uit de Auteurswet volgt dat de architect onder omstandigheden het recht heeft zich te verzetten tegen een wijziging of een aantasting van het betreffende werk. Een gebouw of gerealiseerd ruimtelijk ontwerp mag worden aangepast, maar de opdrachtgever moet wel rekening houden met de belangen en de reputatie van de oorspronkelijke architect. De praktijk toont dat opdrachtgevers en architecten die goed overleg onderhouden en oog hebben voor elkaars belangen er meestal samen wel uit komen.

Uitgangspunt is dat de opdrachtgever een gebouw of gerealiseerd ruimtelijk ontwerp moet kunnen aanpassen, maar de opdrachtgever moet wel rekening houden met de belangen en de reputatie van de oorspronkelijke architect.

2 Onder het begrip 'oorspronkelijke architect' wordt verstaan: de oorspronkelijke architect, de architect die op een later moment een aanpassing aan het gebouw heeft gedaan, of hun rechtsopvolgers. Gemakshalve wordt in deze handreiking voor deze beide situaties het begrip de 'oorspronkelijke architect' gehanteerd.

Als Rijksbouwmeester –en daarmee adviseur van het Rijksvastgoedbedrijf– heb ik vaak te maken met auteursrecht. In de vastgoedportefeuille van het Rijksvastgoedbedrijf worden voortdurend aanpassingen gedaan aan gebouwen en terreinen, waarbij het auteursrecht van de oorspronkelijke architect² een rol in de advisering en besluitvorming speelt. De ervaring die mijn atelier de afgelopen jaren hiermee heeft opgedaan, is de basis geweest voor deze 'Handreiking Auteursrecht'. Die ervaring heeft overigens vooral betrekking op het auteursrecht bij het aanpassen van gebouwen. Op het gebied van de disciplines stedenbouw, tuin- en landschapsarchitectuur en interieurarchitectuur heeft zich in de afgelopen jaren nauwelijks casuïstiek voorgedaan. Deze disciplines vallen echter ook onder de werkingssfeer van de Auteurswet.

Zorgvuldig en transparant

Met deze publicatie geef ik opdrachtgevers een aantal aanbevelingen voor een zorgvuldige en transparante omgang met het auteursrecht.

Tegelijkertijd ben ik me ervan bewust dat iedere situatie uniek is. Een kant en klaar stappenplan is niet te geven. Maar ik ben er wel van overtuigd dat een open dialoog tussen opdrachtgever en architect met oog voor elkaars belangen essentiële elementen zijn in een zorgvuldig proces.

—Francesco Veenstra

Rijksbouwmeester

College van Rijksadviseurs

Februari 2023

'Ik ben er van overtuigd dat een open dialoog tussen opdrachtgever en architect met oog voor elkaars belangen essentiële elementen zijn in een zorgvuldig proces.'

In deze handreiking wordt gemakshalve steeds het begrip 'architect' gebruikt. Hier kunnen ook de andere beschermde disciplines worden gelezen die vallen onder de Wet op de architectentitel (WAT), dus (bouwkundig) architecten, stedenbouwkundigen, tuin- en landschapsarchitecten en interieurarchitecten. Dat wil overigens niet zeggen dat op auteursrechtelijke bescherming alleen een beroep gedaan kan worden door in het Architectenregister ingeschreven architecten. Ook anderen, niet-architecten, kunnen een beroep doen op de Auteurswet, als zij een creatief ontwerp gemaakt hebben dat een 'eigen oorspronkelijk karakter' bezit en 'het persoonlijk stempel van de maker draagt'.

1

Het auteursrecht uitgelegd

De Auteurswet biedt creatieve makers al sinds 1881 de mogelijkheid om hun werk te beschermen. In eerste instantie regelde de wet het auteursrecht voor auteurs, componisten en toneelschrijvers. De auteursrechtelijke bescherming van werken van beeldende kunst en architectuur volgde in de Auteurswet van 1912³. De Auteurswet biedt

3 Op initiatief van Tweede Kamerlid Victor de Stuers in 1904.

bescherming aan iedereen die een creatief werk maakt. Dit geldt ook voor het werk van architecten, stedenbouwkundig ontwerpers, tuin- en landschapsarchitecten en interieurarchitecten.

Deze auteursrechtelijke bescherming geldt voor ieder creatief ontwerp van een werk dat voldoet aan de volgende voorwaarden: het ontwerp moet een 'eigen oorspronkelijk karakter bezitten en het persoonlijk stempel van de maker dragen'⁴. Er is sprake van een 'eigen intellectuele schepping van de maker die zintuiglijk waarneembaar is'⁵. In dit hoofdstuk lees je wat het auteursrecht precies inhoudt, hoe het ontstaat en hoe het in de praktijk werkt.

⁴ Zie bijvoorbeeld: Hoge Raad, 04-01-1991, ECLI:NL:HR:1991:ZC0104 (Van Dale).

⁵ Zie Praktijkboek *Intellectuele Eigendomsrechten in het bouwrecht*, prof.mr E.M. Bruggeman, F.C. Crommelin en mr. N. van Wijk-van Gilst (Instituut voor Bouwrecht, 2022), blz. 33 en 'Auteursrecht voor ontwerpers', mr. Vincent van den Eijnde en mr. Anouk Siegelaar, 2e geactualiseerde editie (2013), blz. 16. Zie ook *Auteursrecht van de architect*, prof.mr. C.A. Adriaansens, (2015). *Bij het opstellen van deze handreiking is gebruik gemaakt van genoemde publicaties.*

De rechten van de oorspronkelijke architect

In de Auteurswet staan twee rechten van de oorspronkelijke architect beschreven: het exploitatierecht en het persoonlijkheidsrecht.

Het *exploitatierecht* is het exclusieve recht van de architect om zijn werk te verveelvoudigen en/of openbaar te maken. Uitgangspunt is dat iemand anders niet (opnieuw) van een bestaand ontwerp van een architect gebruik mag maken zonder zijn toestemming. De architect kan zijn exploitatierechten geheel of gedeeltelijk overdragen of in licentie geven aan derden.

Het *persoonlijkheidsrecht* houdt onder meer in dat de architect zich in beginsel mag verzetten tegen een wijziging of aantasting van zijn werk. Het gaat immers om een werk waaraan de architect zijn naam heeft verbonden en die goede naam mag niet worden aangetast. Dit persoonlijkheidsrecht kan ook aan de orde zijn bij wijzigingen aan de omgeving waarin het werk is geplaatst.

Ook in algemene voorwaarden kunnen aanvullende bepalingen staan voor architecten en opdrachtgevers over auteursrecht.⁶ Architecten en opdrachtgevers kunnen nadere afspraken overeenkomen, mits deze in overeenstemming zijn met geldende wet- en regelgeving.

6 Een voorbeeld is De Nieuwe Regeling (DNR) waarin algemene en aanvullende bepalingen zijn opgenomen over eigendom en gebruik van documenten en rechten van de adviseur.

De Auteurswet biedt bescherming aan iedereen die een creatief werk maakt. Dit geldt ook voor het werk van architecten, stedenbouwkundig ontwerpers, tuin- en landschapsarchitecten en interieurarchitecten.

Het ontstaan van auteursrecht

Het auteursrecht ontstaat automatisch door het maken van een ontwerp. Hiervoor is geen registratie of andere formaliteit nodig. De architect is in principe de rechthebbende van de persoonlijkheidsrechten en de exploitatierechten.

Het kan voorkomen dat meerdere architecten auteursrecht hebben op een ontwerp. Dan is er sprake van een gemeenschappelijk auteursrecht. Dit ontstaat door het gezamenlijk maken van een ontwerp. Het gemeenschappelijk auteursrecht kan schriftelijk worden vastgelegd, maar dat is geen verplichting.

Auteursrecht bij wijzigingen

Gebouwen en gerealiseerde ruimtelijk ontwerpen moeten kunnen worden aangepast aan gewijzigde eisen en omstandigheden. Wel moeten opdrachtgevers hierbij rekening houden met de belangen en rechten van de oorspronkelijke architect. De Auteurswet⁷ kent twee soorten wijzigingen.

⁷ De Auteurswet is te vinden op: wetten.overheid.nl. Zie art 25, lid 1, onder c en d.

⁸ De Hoge Raad overwoog in het arrest 'De vier Jaargetijden' (Hoge Raad, 29-03-2019, ECLI:NL:HR:2019:451) het volgende ten aanzien van art 25, lid 1, onder c van de Auteurswet: '... De uitleg die ... aan de beoordeling van de redelijkheid van een verzet tegen een wijziging in de zin van die bepaling, pas wordt toegekomen als van reputatieschade geen sprake kan zijn. Of het verzet redelijk is moet worden beoordeeld aan de hand van alle overige omstandigheden van het geval. Indien het gaat om bouwwerken komt daarbij in het bijzonder gewicht toe aan de reden voor de wijziging die veelal gelegen zal zijn in een wijziging van een bestemming of gebruiksfunctie van het bouwwerk'. Ze ook het al in noot 5 genoemde: 'Praktijkboek Intellectuele Eigendomsrechten in het bouwrecht', blz. 43-48.

De eerste categorie betreft wijzigingen die betrekking hebben op het aanpassen van een werk vanwege gewijzigde eisen en omstandigheden. Veelal gaat het hierbij om een wijziging van een bestemming of gebruiksfunctie van het werk.⁸ Ze zijn toegestaan mits ze zodanig van aard zijn dat het niet redelijk zou zijn van de oorspronkelijke architect om zich daartegen te verzetten. Dat betekent dus dat er een afweging plaatsvindt tussen het belang van de

opdrachtgever en het belang van de oorspronkelijke architect. Dit wordt benoemd in artikel 25, lid 1, onder c van de Auteurswet.

Daarnaast wordt in de Auteurswet een bijzondere categorie van wijzigingen benoemd. Het gaat dan bijvoorbeeld om veranderingen aan een gebouw of gerealiseerd ruimtelijk ontwerp die gelden als aantasting, zoals misvorming of verminking. Typerend voor deze aanpassingen is dat het ontwerp in de kern wordt geraakt, omdat een belangrijk auteursrechtelijk kenmerk van het ontwerp komt te vervallen. Niet alleen wordt het werk aangetast, ook kan er schade ontstaan aan de naam van de architect.

Deze schade aan de naam van de architect – ook wel reputatieschade genoemd - moet apart worden bewezen. Uit jurisprudentie blijkt

dat het aantasten van een werk niet automatisch leidt tot reputatieschade. Een architect kan zich dus alleen met succes verzetten als er naast de aantasting ook aangetoond kan worden dat er sprake is van reputatieschade.

Recente jurisprudentie biedt aanknopingspunten voor de vraag wanneer er sprake is van reputatieschade. Hierin staat: 'De aard van de reputatieschade brengt met zich mee dat het er om gaat hoe het relevante publiek erover denkt. Bij de beoordeling van het effect dat een aantasting van een werk in de ogen van het relevante publiek heeft op de reputatie van de maker van dat werk kunnen alle omstandigheden die daarop licht kunnen werpen in aanmerking worden genomen. Daarbij valt te denken aan omstandigheden als de aard en ernst van de aantasting,

de mate van bekendheid van het werk en van de maker bij het relevante publiek, de reden voor de wijziging waarin de aantasting is gelegen, de waarneembaarheid daarvan voor het relevante publiek, en de tijd die reeds is verstreken tussen de voltooiing van het werk en de aantasting.⁹

*9 Zie bijvoorbeeld:
Hoge Raad, 29-03-2019,
ECLI:NL:HR:2019:451
(De vier Jaargetijden).*

Gebouwen en gerealiseerde ruimtelijk ontwerpen moeten kunnen worden aangepast aan gewijzigde eisen en omstandigheden. Wel moeten opdrachtgevers hierbij rekening houden met de belangen en rechten van de oorspronkelijke architect.

Het overdragen van auteursrecht

De architect kan zijn exploitatierechten overdragen. Het overdragen van deze rechten – geheel of gedeeltelijk – moet worden vastgelegd in een schriftelijke overeenkomst¹⁰. Het overdragen van persoonlijkheidsrechten is niet toegestaan. Het persoonlijkheidsrecht behoudt de ontwerper omdat – zo stelt de Auteurswet - deze rechten zo nauw verbonden zijn met de persoon van de ontwerper dat deze niet door anderen kunnen worden uitgeoefend.

Een architect kan afstand doen van diens persoonlijkheidsrechten. Het afstand doen van het recht zich te verzetten tegen een wijziging in het werk¹¹ is in de praktijk, zeker bij grote professionele opdrachtgevers, vaak onderdeel van de contractuele afspraken. Een architect kan geen afstand doen van het recht zich

10 Het schriftelijk vastleggen geldt alleen als het gaat om het overdragen van het auteursrecht en een exclusieve licentie. Naast het geheel of gedeeltelijk overdragen van het exploitatierecht bestaat ook de mogelijkheid van een 'uitgebreid gebruiksrecht'. Hierbij blijft het intellectueel eigendom bij de maker, terwijl de aanbestedende dienst wel gebruik kan maken van het intellectueel eigendom. Bij het uitgebreid gebruiksrecht wordt recht gedaan aan de positie van zowel de maker/ inschrijver als de aanbestedende dienst. Zie par. 3.9.1.3 van de Gids Proportionaliteit.

11 Auteurswet art 25, lid 1, onder c.

12 Auteurswet art 25, lid 1, onder d.

te verzetten tegen aantasting, waaronder begrepen vermindering en misvorming.¹² Dit laatste deel van de persoonlijkheidsrechten behoudt de architect te allen tijde.

Auteursrechten bij overlijden

Na de dood van een architect blijven auteursrechten in principe nog zeventig jaar bestaan. Als persoonlijkheidsrechten niet met een uiterste wilsbeschikking of codicil zijn overgedragen, vervallen ze per direct na het overlijden.¹³ De termijn van zeventig jaar geldt ook voor de duur van het gemeenschappelijk auteursrecht. Deze periode gaat in op het moment van overlijden van de langstlevende architect.

13 In tegenstelling tot de situatie bij de persoonlijkheidsrechten erven de wettelijke of testamentaire erfgenamen de exploitatierechten wel 'automatisch' (tenzij de architect bij leven zijn exploitatierechten heeft overgedragen).

Inbreuk op het auteursrecht

De Auteurswet beschermt de architect tegen inbreuk op zijn auteursrecht. De opdrachtgever doet er verstandig

aan de oorspronkelijke architect tijdig op de hoogte te brengen van een voorgenomen aanpassing of renovatie. Zo krijgt de oorspronkelijke architect voldoende tijd om zijn mening te vormen, waarna partijen gezamenlijk in overleg kunnen. In de praktijk blijkt dat het tijdig informeren gevolgd door een goed gesprek de voortgang en het wederzijds respect kan bevorderen.

Als een architect vindt dat er sprake is van inbreuk op zijn auteursrecht, dan kan hij of zij de opdrachtgever privaatrechtelijk aanspreken. Als een gesprek met de opdrachtgever geen oplossing biedt, dan heeft de architect diverse mogelijkheden om via de rechter een juridische procedure te starten. Meestal gebeurt dat via een kort geding. Een uitspraak van de rechter kan leiden tot een verbod de werkzaamheden voort te zetten en een mogelijke

In de praktijk blijkt dat het tijdig informeren gevolgd door een goed gesprek de voortgang en het wederzijds respect kan bevorderen.

verplichting om te herstellen in de oorspronkelijke toestand, of tot een schadevergoeding.

Naast een privaatrechtelijke procedure, biedt ook het strafrecht juridische mogelijkheden. Als iemand opzettelijk inbreuk maakt op het auteursrecht van iemand anders, dan kan dat een economisch delict opleveren in de zin van de Wet op de economische delicten. In de praktijk komt een strafrechtelijke procedure eigenlijk niet voor.

Auteursrecht en sloop

Een eigenaar heeft het recht om een werk te slopen, dit recht is echter niet onbeperkt. Bij volledige sloop is in principe geen sprake van aantasting van de creatie van de architect, zo heeft de Hoge Raad beslist.¹⁴ Het gebouw of gerealiseerd ruimtelijk ontwerp waaraan de architect zijn naam heeft verbonden, bestaat immers niet meer. Dit betekent ook dat zijn goede naam niet kan worden aangetast.

14 Hoge Raad, 06-02-2004, ECLI:NL:HR:2004:AN7830 (Wavin-gebouw);

Hof Amsterdam, 21-03-2017, ECLI:NL:GHAMS:2017:927 (De Bovenlanden).

Als de eigenaar echter om een oneigenlijke reden tot sloop overgaat en de architect een belang heeft bij het voortbestaan van het gerealiseerde ontwerp, dan kan er sprake zijn van misbruik van recht dan wel anderszins onrechtmatig handelen. In zo'n situatie is het aan de rechter om hier uitspraak over te doen.

Uit jurisprudentie¹⁵ blijkt dat de opdrachtgever verplicht is om bij sloop van een werk de oorspronkelijke architect op de hoogte te stellen van dit voornemen. Mits de architect redelijkerwijs bereikbaar of te achterhalen is. De architect kan zo in de gelegenheid worden gesteld om het werk te documenteren. Ook moet de opdrachtgever – indien aanwezig – een cultuurhistorisch rapport beschikbaar stellen.

Auteursrecht en welstand

Soms wordt verondersteld dat er een direct verband is tussen welstandsadvisering en het auteursrecht. Dat is niet het geval. Een verleende omgevingsvergunning – dus met een positief welstandsadvies – zegt niet dat er geen sprake is van een eventuele inbreuk op het persoonlijkheidsrecht.

Voor beiden gelden verschillende juridische regimes. De welstandscommissie of commissie ruimtelijke kwaliteit adviseert op basis van het gemeentelijk welstandsbeleid, waarvan de wettelijke grondslag ligt in de Woningwet, respectievelijk de Omgevingswet. Het auteursrecht heeft een wettelijke grondslag in de Auteurswet.

Ook een bescherming als monument (aangewezen door Rijk, provincie of gemeente) kan impact hebben op de wens een gebouw of terrein te wijzigen. Dit is ook een ander traject met een eigen grondslag. Dit is vastgelegd in onder meer de Erfgoedwet, provinciale en gemeentelijke monumenten- of erfgoedverordeningen.

De opdrachtgever is verplicht om bij sloop van een werk de oorspronkelijke architect op de hoogte te stellen van dit voornemen. Mits de architect redelijkerwijs bereikbaar of te achterhalen is. De oorspronkelijke architect kan zo in de gelegenheid worden gesteld om het werk te documenteren.

2

Vier aanbevelingen voor een goede omgang met auteursrecht

Hoe houd je als goed opdrachtgever rekening met de belangen en rechten van de oorspronkelijke architect? In dit hoofdstuk staan vier aanbevelingen die in eerste instantie bedoeld zijn voor professionele opdrachtgevers en kunnen helpen bij een zorgvuldige omgang met het auteursrecht. Ook incidentele opdrachtgevers kunnen uiteraard profijt hebben van deze aanbevelingen.

De afgelopen jaren is het auteursrecht geregeld een punt van discussie geweest bij het aanpassen van gebouwen. Soms leidt dit zelfs tot rechtszaken. Het gaat dan vaak om unieke gebouwen, gebouwen die bijzonder zijn in de architectuurgeschiedenis of in het oeuvre van de architect. Juist in deze situaties kunnen onderstaande aanbevelingen opdrachtgevers helpen om bij hun besluitvorming goed om te gaan met het auteursrecht.

Hoe houd je als goed opdrachtgever rekening met de belangen en rechten van de oorspronkelijke architect?

Bij deze aanbevelingen wordt een verschil gemaakt tussen overheidsopdrachtgevers en opdrachtgevers in de markt en de particuliere sector. Dit is vanwege het Kabinetsstandpunt uit 2008¹⁶ dat er -kort samengevat- bij aanbestedingen op basis van de Aanbestedingswet op neerkomt dat het auteursrecht van de oorspronkelijke architect de aanbestedende dienst niet ontheft van zijn aanbestedingsplicht. (Semi-)overheden moeten ontwerp opdrachten in concurrentie aanbesteden en kunnen dus niet meer rechtstreeks gunnen aan de oorspronkelijke architect. De oorspronkelijke architect kan zich daarbij natuurlijk wel beroepen op zijn auteursrecht.

16 Zie brief Minister Economische Zaken aan de Tweede Kamer (TK 2007-2008, 30501).

Aanbeveling 1

*Onderzoek of
er sprake is van
auteursrechten*

Sta je aan de start van een verbouwing, aanpassing of renovatie? Onderzoek dan of er sprake is van auteursrechten.

Sta je aan de start van een verbouwing, aanpassing of renovatie van een gebouw of een gerealiseerd ruimtelijk ontwerp, onderzoek dan of er sprake is van auteursrechten. Vaak is bekend wie de oorspronkelijke architect is, maar het kan ook voorkomen dat het niet duidelijk is wie de rechthebbende is. Soms is zelfs de oorspronkelijke architect niet bekend.

Er zijn meerdere mogelijkheden om uit te zoeken wie de auteursrechten heeft. Als navraag bij de eigenaar geen helder resultaat oplevert, dan is het verstandig om eerdere bouw- of omgevingsvergunningen in gemeentelijke archieven te raadplegen. Ook vakliteratuur en de archieven van Het Nieuwe Instituut in Rotterdam kunnen uitkomst bieden. Een quickscan of een cultuurhistorisch onderzoek kan ook een mogelijkheid zijn.

Als blijkt dat er geen auteursrechten gelden - of niet meer gelden - of als de architect afstand doet/heeft gedaan van zijn auteursrechten, dan is de opdrachtgever vrij om de ontwerpwerkzaamheden direct te gunnen aan de architect van zijn keuze. Dit geldt niet voor (semi-)overheden. Zij zijn verplicht zich te houden aan de bepalingen uit de Aanbestedingswet.

Aanbeveling 2

*Ga in gesprek met de
oorspronkelijke architect
en houd rekening met
diens belangen*

Als er duidelijkheid is over de geldende auteursrechten, ga dan in een zo vroeg mogelijk stadium in gesprek met de oorspronkelijke architect.

Als er duidelijkheid is over de geldende auteursrechten, ga dan in een zo vroeg mogelijk stadium in gesprek met de oorspronkelijke architect. Dit contactmoment kan de start zijn voor een inhoudelijke dialoog, waarin de oorspronkelijke architect de gelegenheid krijgt om uit te leggen hoe hij tegen zijn ontwerp en de voorgenomen aanpassing aankijkt.

Via het Architectenregister kunnen de contactgegevens van een ingeschreven architect worden opgevraagd. Via internet zijn contactgegevens van praktiserende architecten vaak eenvoudig te vinden.

Opdrachtgevers hebben het recht om een gebouw of gerealiseerd ruimtelijk ontwerp te wijzigen, mits ze een goed onderbouwd verhaal hebben waarom de aanpassing wenselijk is, ze rekening houden met de belangen en rechten

van de oorspronkelijke architect en er geen sprake is van vermindering of een andere vorm van aantasting.

Deze aanbeveling om tijdig in gesprek te gaan krijgt steun in de jurisprudentie¹⁷. Recente rechterlijke uitspraken laten zien dat de opdrachtgever die de oorspronkelijke architect niet of te laat informeert, of de dialoog uit de weg gaat, het risico loopt tot halt te worden geroepen door de rechter. Andersom is het ook zo dat indien een oorspronkelijke architect succesvol een beroep wil doen op zijn persoonlijkheidsrechten het onder omstandigheden vereist is dat deze geen afwachtende houding inneemt en zich tijdig verzet tegen een voorgenomen wijziging of sloop.¹⁸

17 Zie Rechtbank Den Haag, 25-01-2017, ECLI:NL:RBDHA:2017:555 (Naturalis) en Rechtbank Rotterdam, 05-11-2021 ECLI:NL:RBROT:2021:10752 (Quist-Evides).

18 Zie Rechtbank Den Haag (vzr), 09-04-2015, ECLI:NL:2015:3979 (Renovatie Bezuidenhoutseweg 30).

19 Gedragscode Branchevereniging Nederlandse Architectenbureaus (BNA): 'Indien een architect wordt gevraagd om de werkzaamheden van een andere architect te herzien of over te nemen, dan doet hij dat op zorgvuldige wijze met respect voor het werk van de collega, ook met het oog op de belangen van de opdrachtgever'. Zie: bna.nl/gedragscode

Als een architect is geselecteerd voor de ontwerpopdracht, attendeer hem of haar dan op de gedragscodes of -regels van de beroeps- en brancheorganisaties. De meeste architecten zullen hiervan op de hoogte zijn, maar desondanks is het aan te raden om hierop te wijzen.¹⁹

Aanbeveling 3

Onderzoek de essentie van het ontwerp

Het is belangrijk om een goed beeld te hebben van de kwaliteit en de essentie van het oorspronkelijk ontwerp.

Voor het vervolgtraject is het belangrijk om een goed beeld te hebben van de kwaliteit en de essentie van het oorspronkelijke ontwerp. Soms is het een architect direct duidelijk waar het om gaat, waar de essentie van het ontwerp ligt en wat de mogelijke consequenties en uitdagingen (kunnen) zijn voor het vervolgtraject. Het kan verstandig zijn om een expert die goed is ingevoerd in de materie, bijvoorbeeld een architect, architectuurhistoricus of een onderzoeker, een onderzoek te laten doen. Dit kan door middel van een beknopte analyse van het oorspronkelijke ontwerp of een cultuurhistorisch onderzoek met waardestelling. Een dergelijk onderzoek kan helpen om verminking of een andere vorm van aantasting te voorkomen. Uit jurisprudentie²⁰ blijkt dat van verminking of aantasting sprake is als 'het ontwerp in de kern

20 Zie Rechtbank Den Haag, 25-01-2017, ECLI:NL:RBDHA:2017:555 (Naturalis) en Hoge Raad, 29-03-2019, ECLI:HR:2019:451 (De vier Jaargetijden).

wordt geraakt omdat een belangrijke auteursrechtelijke trek van het ontwerp komt te vervallen'.

Bij een beknopte analyse wordt in een rapport verwoord wat de essentie, de kwaliteit en de waardering is van het oorspronkelijke ontwerp.

Een cultuurhistorisch onderzoek met waardestelling is een zwaarder middel - erkend in jurisprudentie - waar vaak voor wordt gekozen in een situatie waarin het risico op een juridisch conflict aanwezig is. Een cultuurhistorisch onderzoek met waardestelling geeft uitgebreid aan welke elementen deel uitmaken van de essentie of kern van het ontwerp en wat de waardering van verschillende elementen is.

Een cultuurhistorisch onderzoek met waardestelling geeft aan welke elementen deel uitmaken van de essentie of kern van het ontwerp en wat de waardering van verschillende elementen is.

Dit type onderzoek wordt bij voorkeur uitgevoerd volgens de Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek en de Richtlijnen voor Tuinhistorisch Onderzoek²¹. Ook de juridisch aspecten van het auteurschap en eventuele auteursrechten na overlijden kunnen een plek krijgen in dit onderzoek.

21 Zie www.cultureelerfgoed.nl/publicaties/publicaties/2009/01/01/richtlijnen-bouwhistorisch-onderzoek

Deze onderzoeken zijn een belangrijke basis voor het gesprek tussen de opdrachtgever en de oorspronkelijke architect. Daarnaast is het ook relevant voor de opdrachtverstrekking aan de nieuwe architect.

Aanbeveling 4

*Neem een helder
besluit over een rol voor
de oorspronkelijk architect*

Er zijn mogelijkheden om de
oorspronkelijke architect te betrekken
bij het aanpassen van diens werk.
Het is daarbij van belang of de
Aanbestedingswet van toepassing
is of niet.

Opdrachtgevers op wie de Aanbestedingswet van toepassing is

Voor opdrachtgevers op wie de Aanbestedingswet van toepassing is bestaan er diverse mogelijkheden voor een eventuele rol van de oorspronkelijke architect. Deze kan bijvoorbeeld betrokken worden als adviseur, bij de voorbereiding van de aanbestedingsdocumenten, een studie verrichten, een rol vervullen in de selectiecommissie of adviseren bij het cultuurhistorisch onderzoek. Ook zijn er voor de oorspronkelijke architect mogelijkheden een beperkte ontwerprol te vervullen, eigenstandig of in samenwerking met de geselecteerde architect.²² Geen rol is natuurlijk ook een optie.

22 De Aanbestedingswet maakt onder voorwaarden een beperkte opdracht als afzonderlijk perceel mogelijk. Zie art 2.18 van de Aanbestedingswet.

Het direct gunnen aan de oorspronkelijke architect is voor opdrachtgevers op wie de Aanbestedingswet van toepassing is sinds 2008 niet meer toegestaan²³ met een uitzondering daargelaten.²⁴ De oorspronkelijke architect kan uiteraard wel deelnemen aan de aanbestedingsprocedure en zo kans maken op de opdracht. Het is hierbij essentieel dat de opdrachtgever een gelijk speelveld waarborgt voor alle deelnemende partijen.

23 De oorspronkelijke architect kan -naast de mogelijkheid van een opdracht als afzonderlijk perceel (zie noot 22)- in principe alleen rechtstreeks worden geselecteerd indien sprake is van de uitzonderlijke situatie volgens art 2.32 Aanbestedingswet, waarbij 'de aanbesteding als doel heeft het vervaardigen of verwerven van een uniek kunstwerk of een unieke artistieke prestatie'.

24 Er is één uitzondering waarbij sprake is van de bijzondere situatie volgens art 2.32 van de Aanbestedingswet ('unieke artistieke prestatie'). Een recente uitspraak van de Commissie van Aanbestedingsexperts heeft echter uitgewezen dat voor deze uitzonderingssituatie alleen in theorie mogelijkheden bestaan en dat het in de praktijk vrijwel niet toepasbaar is.

Opdrachtgevers op wie de Aanbestedingswet niet van toepassing is

Voor opdrachtgevers op wie de Aanbestedingswet niet van toepassing is, zijn dezelfde opties denkbaar. Met daarbij de aanvulling dat voor het direct gunnen van de opdracht aan de oorspronkelijke architect geen juridische beperkingen gelden.

3

Nadere informatie

*Deze handreiking biedt
aanbevelingen om
zorgvuldig en transparant
om te gaan met het
auteursrecht. In de praktijk
zullen regelmatig complexe
vragen aan de orde komen
die niet in deze handreiking
worden beantwoord. In
specifieke gevallen kan
advies gevraagd worden
bij diverse instanties.*

***Branchevereniging Nederlandse
Architectenbureaus (BNA)***

Jollemanhof 14
1019 GW Amsterdam
020 555 36 66
bna@bna.nl
www.bna.nl

***Beroepsvereniging Nederlandse
Interieurarchitecten (BNI)***

Jollemanhof 14
1019 GW Amsterdam
020 737 23 62
info@bni.nl
www.bni.nl

***Nederlandse Vereniging voor Tuin-
en Landschapsarchitectuur (NVTL)***

Jollemanhof 14
1019 GW Amsterdam
020 427 55 90
info@nvtl.nl
www.nvtl.nl

***Beroepsvereniging van Nederlandse
Stedenbouwkundigen en Planologen
(BNSP)***

Jollemanhof 14
1019 GW Amsterdam
06 480 707 93 / 06 480 707 98
secretariaat@bnsp.nl
www.bnsp.nl

Architectenregister

Nassauplein 24

2585 EC Den Haag

070 346 70 20

www.architectenregister.nl

4

Relevante wetten en regelingen

Naast de bepalingen uit de Auteurswet is ook een aantal andere wetten en regelingen relevant:

- Aanbestedingswet 2012
(www.wetten.overheid.nl)
- De Nieuwe Regeling 2013
(bna.nl)
- Gedragsregels van de branche-
en beroepsverenigingen
(BNA, BNSP, NVTL en BNI)
- Wet op de architectentitel
Artikel 27aa (wetten.overheid.nl)
- Gids Proportionaliteit
(www.pianoo.nl).

*Een aantal relevante
artikelen uit de
Auteurswet 1912*

Bron: Wetten.overheid.nl

Artikel 1

Het auteursrecht is het uitsluitend recht van den maker van een werk van letterkunde, wetenschap of kunst, of van diens rechtverkrijgenden, om dit openbaar te maken en te verveelvoudigen, behoudens de beperkingen, bij de wet gesteld.

Artikel 2

1

Het auteursrecht gaat over bij erfopvolging en is vatbaar voor gehele of gedeeltelijke overdracht.

2

De maker, of zijn rechtverkrijgende, kan aan een derde een licentie verlenen voor het geheel of een gedeelte van het auteursrecht.

3

De levering vereist voor gehele of gedeeltelijke overdracht, alsmede de verlening van een exclusieve licentie, geschiedt bij een daartoe bestemde akte. De overdracht of de verlening van een exclusieve licentie omvat alleen die bevoegdheden die in de akte staan vermeld of die uit de aard en de strekking van de titel of licentieverlening noodzakelijkerwijs voortvloeien.

4

Het auteursrecht dat toekomt aan de maker van een werk, alsmede, na het overlijden van de maker, het auteursrecht op niet openbaar gemaakte werken dat toekomt aan degene die het als erfgenaam of legataris van de maker heeft verkregen, is niet vatbaar voor beslag.

5

Het derde lid, tweede volzin, en het vierde lid zijn niet van toepassing op een maker als bedoeld in artikel 7 en 8.

Artikel 10

1

Onder werken van letterkunde, wetenschap of kunst verstaat deze wet:

- boeken, brochures, nieuwsbladen, tijdschriften en andere geschriften;
- tooneelwerken en dramatisch-muzikale werken;
- mondelinge voordrachten;
- choreografische werken en pantomimes;
- muziekwerken met of zonder woorden;
- teken-, schilder-, bouw- en beeldhouwwerken, lithografieën, graveer- en andere plaatwerken;

- aardrijkskundige kaarten;
- ontwerpen, schetsen en plastische werken, betrekkelijk tot de bouwkunde, de aardrijkskunde, de plaatsbeschrijving of andere wetenschappen;
- fotografische werken;
- filmwerken;
- werken van toegepaste kunst en tekeningen en modellen van nijverheid;
- computerprogramma's en het voorbereidend materiaal;

en in het algemeen ieder voortbrengsel op het gebied van letterkunde, wetenschap of kunst, op welke wijze of in welken vorm het ook tot uitdrukking zij gebracht.

2

Verveelvoudingen in gewijzigde vorm van een werk van letterkunde, wetenschap of kunst, zoals vertalingen, muziekschikkingen,

verfilmingen en andere bewerkingen, zomede verzamelingen van verschillende werken, worden, onverminderd het auteursrecht op het oorspronkelijke werk, als zelfstandige werken beschermd.

3

Verzamelingen van werken, gegevens of andere zelfstandige elementen, systematisch of methodisch geordend, en afzonderlijk met elektronische middelen of anderszins toegankelijk, worden, onverminderd andere rechten op de verzameling en onverminderd het auteursrecht of andere rechten op de in de verzameling opgenomen werken, gegevens of andere elementen, als zelfstandige werken beschermd.

Artikel 25

1

De maker van een werk heeft, zelfs nadat hij zijn auteursrecht heeft overgedragen, de volgende rechten:

a

het recht zich te verzetten tegen openbaarmaking van het werk zonder vermelding van zijn naam of andere aanduiding als maker, tenzij het verzet zou zijn in strijd met de redelijkheid;

b

het recht zich te verzetten tegen de openbaarmaking van het werk onder een andere naam dan de zijne, alsmede tegen het aanbrengen van enige wijziging

in de benaming van het werk of in de aanduiding van de maker, voor zover deze op of in het werk voorkomen, dan wel in verband daarmee zijn openbaar gemaakt;

c

het recht zich te verzetten tegen elke andere wijziging in het werk, tenzij deze wijziging van zodanige aard is, dat het verzet zou zijn in strijd met de redelijkheid;

d

het recht zich te verzetten tegen elke misvorming, verminking of andere aantasting van het werk, welke nadeel zou kunnen toebrengen aan de eer of de naam van de maker of aan zijn waarde in deze hoedanigheid.

2

De in het eerste lid genoemde rechten komen, na het overlijden van de maker tot aan het vervallen van het auteursrecht, toe aan de door de maker bij uiterste wilsbeschikking aangewezenen.

3

Van het recht, in het eerste lid, onder *a* genoemd kan afstand worden gedaan. Van de rechten onder *b* en *c* genoemd kan afstand worden gedaan voor zover het wijzigingen in het werk of in de benaming daarvan betreft.

4

Heeft de maker van het werk het auteursrecht overgedragen dan blijft hij bevoegd in het werk zodanige wijzigingen aan te brengen als hem naar de regels van het maatschappelijk verkeer te goeder trouw vrijstaan. Zolang het auteursrecht voortduurt komt gelijke

bevoegdheid toe aan de door de maker bij uiterste wilsbeschikking aangewezen, als redelijkerwijs aannemelijk is, dat ook de maker die wijzigingen zou hebben goedgekeurd.

Artikel 37

1

Het auteursrecht vervalt door verloop van 70 jaren, te rekenen van de 1e januari van het jaar, volgende op het sterfjaar van de maker.

2

De duur van een gemeenschappelijk auteursrecht op een zelfde werk, aan twee of meer personen als gezamenlijke makers daarvan toekomende, wordt berekend van de 1e januari van het jaar, volgende op het sterfjaar van de langstlevende hunner.

*Een aantal relevante
artikelen uit de
Aanbestedingswet*

Bron: Wetten.overheid.nl

Artikel 2.18

1

Indien een voorgenomen werk of een voorgenomen aankoop van diensten kan leiden tot overheidsopdrachten die in afzonderlijke percelen worden geplaatst, neemt de aanbestedende dienst de geraamde totale waarde van deze percelen als grondslag.

2

2 Indien de samengestelde waarde van de percelen, bedoeld in het eerste lid, gelijk is aan of groter is dan het in de artikelen 2.1, 2.2, 2.3 of 2.6a bedoelde bedrag, is het bij of krachtens deel 2 van deze wet bepaalde van toepassing op de plaatsing van elk perceel.

3

Het tweede lid is niet van toepassing op:

a

overheidsopdrachten voor werken waarvan de geraamde waarde niet meer bedraagt dan €1.000.000, exclusief omzetbelasting,

b

overheidsopdrachten voor diensten waarvan de geraamde waarde niet meer bedraagt dan €80.000, exclusief omzetbelasting,

mits de totale geraamde waarde van de onder a of b bedoelde percelen gezamenlijk niet meer bedraagt dan 20% van de totale waarde van alle percelen.

Artikel 2.32

1

De aanbestedende dienst kan de onderhandelingsprocedure zonder aankondiging toepassen indien:

a

bij toepassing van de openbare of niet-openbare procedure geen of geen geschikte inschrijvingen of geen of geen geschikte verzoeken tot deelneming zijn ingediend, de oorspronkelijke voorwaarden van de overheidsopdracht niet wezenlijk worden gewijzigd en de Europese Commissie op haar verzoek een verslag van de oorspronkelijke procedure wordt overgelegd,

b

de overheidsopdracht slechts door een bepaalde ondernemer kan worden verricht, omdat:

1°

de aanbesteding als doel heeft het vervaardigen of verwerven van een uniek kunstwerk of een unieke artistieke prestatie,

2°

mededinging om technische redenen ontbreekt, of

3°

uitsluitende rechten, met inbegrip van intellectuele-eigendomsrechten, moeten worden beschermd en geen redelijk alternatief of substituut bestaat, of

c

voor zover zulks strikt noodzakelijk is, ingeval de termijnen van de openbare procedure, de niet-openbare procedure of de mededingingsprocedure met onderhandeling wegens dwingende spoed niet in acht kunnen worden genomen als gevolg van gebeurtenissen die door de aanbestedende dienst niet konden worden voorzien en niet aan de aanbestedende dienst zijn te wijten.

2

Voor de toepassing van het eerste lid, onderdeel a, wordt:

a

een inschrijving ongeschikt geacht indien zij niet relevant is voor de overheidsopdracht, omdat zij, zonder ingrijpende

wijzigingen, kennelijk niet voorziet in de in de aanbestedingsstukken omschreven behoeften en eisen van de aanbestedende dienst;

b

een verzoek tot deelneming ongeschikt geacht indien de betrokken onderneming overeenkomst artikel 2.86 of artikel 2.87 moet of kan worden uitgesloten of niet aan de door de aanbestedende dienst gestelde geschiktheidseisen voldoet.

3

Het eerste lid, onderdeel b, onder 2° en 3° is uitsluitend van toepassing indien er geen redelijk alternatief of substituut bestaat en het ontbreken van mededinging niet het gevolg is van een kunstmatige beperking van de voorwaarden van de aanbesteding.

Colofon

De Handreiking auteursrecht voor opdrachtgevers is een publicatie van het College van Rijksadviseurs. Dit document is met de grootst mogelijke zorg tot stand gekomen, aan de inhoud kunnen geen rechten worden ontleend.

Samenstelling — Francesco Veenstra,
Nynke-Anna Bellinga, Guus Enning, Bart Erens

Boekontwerp — Janny de Graaf

www.collegevanrijksadviseurs.nl
088 115 81 71

Bezoekadres

Korte Voorhout 7
2511 CW Den Haag

Postadres

Postbus 16169
2500 BD Den Haag

Februari 2023